

dou speciálně pedagogickou historiografi a její minulostí nezatíženou novou generací.

K integraci výchovy a vzdělávání postižených jedinců v naší společnosti

Petr Franiok

Všeobecně je uznáváno tvrzení, že jak vysoká je úroveň komplexní péče o postižené občany, takovou celkovou kulturní úroveň si vyznačuje daná společnost.

Všichni, kdož se u nás zabývají výchovou a vzděláváním dětí a mládeže s různým druhem a stupněm postižení — speciální pedagogikou, stojí v současné době před problémem, o kterém se sice vědělo už mnohem dříve, ale který se snad proto, že se zdánlivě netýkal celé společnosti, neřešil. O tom, jak hluboce se v podstatě týkal celé společnosti, svědčí množství zvláštních a pomocných škol a další speciální školy a zařízení. Zjišťujeme, že nestačí dosavadní síť škol pro smyslově postižené děti. Urychleně se buduje několik škol a zařízení pro děti a mládež tělesně postiženou. Přibývají nová speciálně pedagogická centra, která poskytují komplexnější služby, pokud se týká diagnostiky i terapie. Přibývá ovšem také sluchově postižených, přibývá dětí s vadami řeči, s vadami zraku. Není možné donekonečna zvyšovat počty těchto speciálních škol a zařízení. Tudy zřejmě cesta nevede. Pokud nechceme připustit, že stále vyšší procento naší populace, naší dorůstající generace se bude vzdělávat a bude vychovááno v segregovaných školách a zařízeních, kde jsou tito postižení v podstatě odsouzeni k tomu, aby se pohybovali ve skupině (kolektivu) dětí či mládeže stejně postižených, kteří se dívají na svět kolem sebe, na společnost s určitým odstupem. S odstupem a s uměle vybudovanou hrází, kterou má na svědomí jejich postižení a především společnost lidí „normálních“, která postižené postiženými nazvala, která takto výjimečné jedince ze svého středu natrvalo vydělila (při těžkých mentálních postiženích) či aspoň při lehčích formách oddělila právě výchovu a vzdělávání těchto jedinců (často včetně profesní přípravy). Společnost, která tyto svým způsobem výjimečné jedince vydělila ze svého středu již v mladším školním věku nebo ještě dříve a nechala je takto segregované až do dospělosti, musí počítat s tím, že tito lidé, když předtím žili deset až dvanáct let v segregaci, hledají jen velice těžko a s nezměrnými obtížemi své

místo v této „normální“ společnosti, když doposud probíhala veškerá kultura a socializace jejich osobnosti zcela odděleně a jakoby ve skleníkových podmínkách.

Již ve Vševýchově Jana Amose Komenského nacházíme myšlenku, že je třeba vychovávat a vzdělávat i děti postižené. Segregace v oné době nepřípadala v úvahu. Žádné školy pro mládež vyžadující zvláštní péči tehdy nebyly.

Dnes stojíme před závažným problémem, který je již sice vyřešen z humanitního hlediska, není však vyřešen po stránce odborné a organizační. Nelze také brzy očekávat odpověď na otázku, kam až v integraci postižených dětí a mládeže dojít. Vzdělávat všechny postižené (i s vysokým stupněm postižení) v běžných školách spolu se zdravými dětmi zřejmě nebude nejen u nás, ale i v dalších zemích, možné hned od samého počátku integračních snah. Zřejmě se spokojíme po určitou dobu s částečnou integrací postižených. Přičemž nebudeme trvat na tom, aby do škol pro mládež vyžadující zvláštní péči byli vřazováni jedinci s lehčím stupněm postižení.

Myšlenka plné integrace vzdělávání postižené části populace do normálních vzdělávacích zařízení mezi zdravé jedince je bezpochyby dobrá. Jde v podstatě o přirozený jev zákonitého normálního rozložení (podle Gaussovy křivky) aplikovaný na rozvrstvení inteligence v běžné populaci. Tato myšlenka, kterou se podařilo prosadit a uzákonit ve Spojených státech amerických ve státě Vermont již před více jak dvaceti lety (Francie, Itálie — 1975), bude mít u nás možná mnoho odpůrců v nejbližší veřejnosti.

Včleňování postižených dětí do běžných škol bude zřejmě rozhořčovat tu část rodičů, kteří mají své vlastní potomky nadané nadprůměrně a průměrně. Když jejich dítě bude vyučováno ve třídě spolu s několika žáky, kteří by z hlediska dnešních předpisů a vyhlášek měli navštěvovat např. zvláštní školu, lze předpokládat, že efektivita vyučovacího procesu v celé třídě mírně poklesne. Učitel se bude muset zabývat zaostávající skupinou žáků převážně individuálně. Tento možný pokles efektivity vyučování v integrované třídě se dá postupně eliminovat. Bude zapotřebí se více zamýšlet nad organizační prací v této třídě. Současně bude nutné budoucí učitele důkladněji připravovat v oblasti speciální pedagogiky (a to nejen ve studiu učitelství 1. stupně základní školy).

Počty žáků ve třídách základních škol jsou příliš vysoké. Snížení počtu žáků v jednotlivých třídách by věci určitě prospělo. Toto snížení si však vyžádá značné finanční prostředky, které naše školství v současné době nemá. Nevím, zda je naše široká veřejnost natolik vysoce humanitní, aby v současné době pochopila a podpořila tento široký integrační proces, který by zahrnoval všechny druhy a všechny stupně postižení. V neposlední řadě bude

překážkou širěji pojatých integračních snah nedostatek kvalitních speciálně připravených pedagogů. Tím nemyslím jen absolventy studia speciální pedagogiky, tedy absolventy učitelství pro mládež vyžadující zvláštní péči, ale vůbec učitele, kteří by byli ochotni a schopni tyto postižené děti mít ve „svých“ třídách zařazené a vychovávat je tak, aby postižené dítě se cítilo v kolektivu třídy normálních dětí dobře, aby bylo vtaženo do výchovně vzdělávacího procesu zrovna tak jako jeho spolužáci, kteří jsou bez postižení.

V současné době není dořešeno další vzdělávání pedagogů. Jednak v předmětech a probace, ale též v tzv. společném základu, jehož jádro tvoří především disciplíny pedagogické a psychologické. Jednou z příčin je nedostatek aktuálních informací, absence vhodných publikací k samostatnému studiu. Mezi další negativa, která brzdí počátek procesu začleňování výchovy a vzdělávání postižených do běžných škol, patří ještě stále nedovybavenost škol moderními funkčními názornými pomůckami, protože bez názoru nelze opět zvláště při vzdělávání mentálně postižených žáků.

Jednou z možností zahájení integrovaného vzdělávání postižených dětí i dětí zcela zdravých se jeví oblast umění a estetické výchovy. Ať již jde o umění a estetickovýchovné předměty pěstované na základních školách či na základních uměleckých školách. Právě umění a estetická výchova se mohou stát významným činitelem při všeobecné kultivaci dětské osobnosti, včetně osobnosti dítěte postiženého. Umění je s to dát i postiženému jedinci, pokud mu na své úrovni porozumí, schopnost komunikovat, samostatně a tvořivě rozhodovat, plně prožívat svět i sebe v něm. Systematickou prací je rozvíjena vůle. Po prvních nejistých pokusech s improvizací se dítě naučí uplatňovat svou fantazii, obrazovnost, hravě a lehce se ponořuje do námětů. Tím vším získává důvěru v sebe sama. Aktivity umělecké se v estetickovýchovných předmětech prolínají s aktivitami rozumovými. Postižené dítě o svých činnostech přemýšlí. Improvizace je vede nenásilnou formou k porovnávání a k hodnocení výsledků práce. Tím se učí vyjadřovat vlastní názory a pocity. To vede zpětně k rozvoji postižené dětské osobnosti. Nejzřetelněji se to projeví v oblasti rozvoje tvořivosti, originality, samostatného tvůrčího řešení zadaných úkolů, rozvoje řeči, hrubé i jemné motoriky, výtvarných dovedností, hudebního cítění, smyslu pro tempu a rytmus, v rozvoji smyslu pro skupinovou i individuální práci. Dojde ke zvýšení pocitu odpovědnosti za vlastní práci. Významnou roli hraje rozvíjení schopnosti citlivého vnímání okolního prostředí a hodnocení jeho kladů i nedostatků.

Ve škále estetickovýchovných předmětů jsou ještě stále nedocenené možnosti současného působení na několik analyzátorů v aktivním tvořivém procesu. Umění a estetická výchova ve svém syntetizujícím pojetí musí zprostředkovávat celostní pohled na okolní svět a na místo člověka v něm.

Pro postižené dítě je významné umělecké vyjádření emocí, které umožňuje odreagování vnitřního napětí. Tím, že se handicapovaný jedinec učí vnímat umění, současně zdokonaluje veškeré své vnímání i prožívání. Je to vlastně pro postiženého určitý způsob tréninku. Jde navíc o trénink, ve kterém je postižený úspěšný. Vnímání okolního světa prostřednictvím umění, pokud probíhá v dostatečné míře, může podpořit vlastní duševní rovnováhu. Jestliže se podaří prostřednictvím citového a lidského sblížení zprostředkovaného uměním (ve školních podmínkách především prostřednictvím předmětů estetické výchovy) probudit v postižených dětech víru ve vlastní schopnosti, jsou vlastně zdárně překonány počáteční obtíže na cestě k smysluplné integraci postižených jedinců.

Použitá literatura

- [1] Czapow, C., Jedlowski, S.: Resocializační pedagogika. SPN, Praha 1981.
- [2] Čáp, J.: Psychologie mnohostranného vývoje člověka. SPN, Praha 1990.
- [3] Danel-Borzyk, H.: Wychowawca estetyczny. Uniwersytet Slaski Katowice 1990.
- [4] Edelsberger, E., Kábele, F.: Speciální pedagogika pro učitele 1. stupně ZŠ. SPN, Praha 1988.
- [5] Chaloupka, O.: Budoucnost estetické výchovy. Pedagogika, 1990, č. 2.
- [6] Iben, G.: Heil — und Sonderpädagogik. Scriptor Verlag Kronberg 1975.
- [7] Kolučová, J.: Přehled patopsychologie dítěte. UP Olomouc 1989.
- [8] Komenský, J.A.: Vybrané spisy — 1. díl. SPN, Praha 1958.
- [9] Kopecký, P.: Pracovní příprava psychomotoricky postižených. SPN, Praha 1985.
- [10] Kučerová, S.: Obecné základy estetické výchovy. MU Brno 1990.
- [11] Kwiatkowska, H.: Nowa orientacja w kształceniu nauczycieli. Państwo Wydawnictwo Naukowe Warszawa 1988.
- [12] Lesný, I., Špitz, J.: Neurologie a psychiatrie pro speciální pedagogy. SPN? Praha 1989.
- [13] Lom, P.: Tři otázky pro... Zdraví, r. 39, 5/91, s. 2.
- [14] Mutius, A. V.: Behinderten und chronische Kranken. Semestr Tip, r. VII, č. 4/92, s. 3.
- [15] Matulay, K.: Ošetrovanie mentálne poškodených. Osveta Martin 1989.
- [16] Sovák, M.: Nárys speciální pedagogiky. SPN, Praha 1983. Studienplan für Sozialwesen. Fachhochschule München, 1989.
- [17] Suchodolski, B.: O umění a výchově. SPN, Praha 1985.
- [18] Theiner, Ch.: K teorii a praxi výchovy a vzdělávání postižených v socialistických zemích. SPN, Praha 1985.
- [19] Zášková, H.: Psychopatologie a speciální pedagogika pro 1. stupeň ZŠ a výchovné poradce. PF Ostrava 1985.
- [20] Der richtig Weg für mich. Bayerische Staatsministerium für Unterricht und Kultur 1989.